

DORI VOSITALARINING FARMAKOLOGIK XUSUSIYATLARI

Mamajonova Soxibaxon Baxtiyorjon qizi :

Rishton Abu Ali ibn Sino

nomidagi jamoat salomatligi

texnikumi

Farmakologiya asoslari fani o'qituvchisi.

Abdusalomova Shohista Zokirjon qizi:

Rishton Abu Ali ibn Sino

nomidagi jamoat salomatligi

texnikumi

Farmakologiya asoslari fani o'qituvchisi.

Annotatsiya : Mazkur maqolada dori vositalarining farmakologik xususiyatlari batafsil yoritilgan bo'lib, ularning organizmga ta'sir etish mexanizmlari, farmakokinetik va farmakodinamik jarayonlari ilmiy asosda tahlil qilingan. Dori vositalarining so'rilishi, taqsimlanishi, metabolizmi va chiqarilishi, shuningdek ularning terapevtik samarasi va nojo'ya ta'sirlarining kelib chiqish sabablari ko'rib chiqilgan. Maqolada dori vositalarini to'g'ri qo'llash, dozalash va xavfsizlik qoidalariga rioya qilishning ahamiyati alohida ta'kidlangan. Ushbu ilmiy ish tibbiyot texnikumlari talabalari va o'qituvchilari uchun mo'ljallangan bo'lib, farmakologiya fanidan nazariy bilimlarni mustahkamlash va ularni amaliyotda qo'llash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: farmakologiya, dori vositalari, farmakokinetika, farmakodinamika, terapevtik ta'sir, nojo'ya ta'sir.

Farmakologiya tibbiyot fanlari orasida muhim o'rin egallab, dori vositalarining tirik organizmga ta'sirini, ularning qo'llanilish usullari va

xavfsizligini o'rganadi. Zamonaviy tibbiyot amaliyotini dori vositalarisiz tasavvur etib bo'lmaydi, chunki aksariyat kasalliklarni davolash va oldini olish farmakologik vositalar yordamida amalga oshiriladi. Shu bois dori vositalarining farmakologik xususiyatlarini chuqur va tizimli o'rganish tibbiyot xodimlari tayyorlash jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi.

Dori vositalari organizmga turli yo'llar orqali yuborilib, murakkab biologik jarayonlar natijasida o'z ta'sirini namoyon etadi. Ularning samaradorligi dori dozasiga, qabul qilish yo'liga, organizmning individual xususiyatlariga hamda bir vaqtning o'zida qo'llanilayotgan boshqa dori vositalariga bog'liq bo'ladi. Noto'g'ri tanlangan yoki me'yoridan ortiq qo'llangan dori vositalari kutilgan terapevtik ta'sir o'rniga nojo'ya ta'sirlar va asoratlarni keltirib chiqarishi mumkin.

Bugungi kunda farmatsevtika sanoatining jadal rivojlanishi natijasida yangi dori vositalari yaratilmoqda, ularning qo'llanish sohasi kengayib bormoqda. Bu esa tibbiyot xodimlaridan farmakologiya bo'yicha bilimlarini muntazam ravishda yangilab borishni talab etadi. Ayniqsa, tibbiyot texnikumlari talabalari uchun dori vositalarining farmakokinetik va farmakodinamik xususiyatlarini o'rganish kelgusida bemorlarga sifatli va xavfsiz tibbiy yordam ko'rsatishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi dori vositalarining asosiy farmakologik xususiyatlarini yoritish, ularning organizmga ta'sir mexanizmlarini tushuntirish hamda dori vositalarini to'g'ri va oqilona qo'llash zarurligini asoslab berishdan iborat. Maqola texnikum o'qituvchilari va talabalari uchun nazariy va amaliy jihatdan foydali bo'lishi ko'zda tutilgan.

Dori vositalarining farmakologik xususiyatlari:

Dori vositalarining farmakologik xususiyatlari ularning organizmga ta'sir ko'rsatish qobiliyati bilan belgilanadi va bu jarayon murakkab biologik mexanizmlar orqali amalga oshadi. Ushbu xususiyatlar dori vositalarining samaradorligi, xavfsizligi hamda klinik qo'llanilish doirasini aniqlab beradi. Farmakologik

xususiyatlarni o'rganish dori vositalarini to'g'ri tanlash va ularni oqilona qo'llash uchun muhim hisoblanadi.

Dori vositalarining farmakologik xususiyatlari asosan **farmakokinetika** va **farmakodinamika** bo'limlari orqali tavsiflanadi.

Farmakokinetika dori vositalarining organizmdagi harakatini o'rganadi. U dori vositasining organizmga kirishi, so'rilishi, qon va to'qimalar bo'ylab taqsimlanishi, metabolizmi hamda chiqarilish jarayonlarini o'z ichiga oladi. Dori qabul qilingach, uning ta'sir tezligi va davomiyligi ushbu jarayonlarga bevosita bog'liq bo'ladi.

Dori vositasining **so'rilishi** qabul qilish yo'liga bog'liq. Masalan, og'iz orqali qabul qilingan dorilar me'da-ichak tizimida so'riladi, mushak ichiga yoki vena ichiga yuborilgan dorilar esa tezroq ta'sir ko'rsatadi. **Taqsimlanish** jarayonida dori qon oqimi orqali turli a'zolar va to'qimalarga yetib boradi. Ba'zi dorilar qon-miya to'sig'idan o'ta oladi, boshqalari esa faqat ma'lum to'qimalarda to'planadi.

Dori vositalarining **metabolizmi** asosan jigar orqali amalga oshadi. Metabolizm natijasida dorilar faol yoki nofaol metabolitlarga aylanadi. **Chiqarilish** jarayoni esa asosan buyraklar orqali, kamroq hollarda o'pka, ichak yoki teri orqali yuz beradi. Buyrak faoliyatining buzilishi dorilarning organizmda to'planishiga va zaharlanishga olib kelishi mumkin.

Farmakodinamika dori vositalarining organizmga qanday ta'sir ko'rsatishini, ya'ni ularning ta'sir mexanizmi va terapevtik samaralarini o'rganadi. Ko'pchilik dorilar hujayra retseptorlari bilan bog'lanib, biologik javob reaksiyasini yuzaga keltiradi. Dori vositalari ta'sirining kuchi va davomiyligi ularning dozasiga va retseptorlar bilan o'zaro ta'siriga bog'liq bo'ladi.

Farmakodinamik jihatdan dorilar **asosiy (terapevtik)** va **nojo'ya** ta'sirlarga ega. Terapevtik ta'sir kasallikni davolashga qaratilgan bo'lsa, nojo'ya ta'sirlar organizm uchun salbiy oqibatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Masalan, og'riq qoldiruvchi dorilar og'riqni kamaytirishi bilan birga me'da shilliq qavatiga zarar yetkazishi mumkin.

Dori vositalarining farmakologik xususiyatlari bemorning yoshi, jinsi, tana vazni, surunkali kasalliklari hamda individual sezuvchanligiga bog‘liq holda o‘zgaradi. Bolalar va keksalarda dorilarni ehtiyotkorlik bilan qo‘llash talab etiladi. Shuningdek, bir nechta dorilarni bir vaqtda qabul qilish **dori-dori o‘zaro ta’sirini** keltirib chiqarishi mumkin.

Shu sababli dori vositalarini buyurishda ularning farmakologik xususiyatlarini to‘liq hisobga olish, to‘g‘ri dozlash va bemorni doimiy nazorat qilish muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Katzung B.G. **Basic and Clinical Pharmacology**. McGraw-Hill Education.
2. Rang H.P., Dale M.M., Ritter J.M. **Pharmacology**. Elsevier.
3. Goodman & Gilman. **The Pharmacological Basis of Therapeutics**. McGraw-Hill.
4. O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi.
Farmakologiya fanidan o‘quv qo‘llanma.
5. Karimov I.X. **Umumiy farmakologiya asoslari**. Toshkent, 2020.
6. Ahmedov A.A. **Klinik farmakologiya**. Toshkent, 2019.
7. Laurence D.R., Bennett P.N. **Clinical Pharmacology**. Churchill Livingstone.
8. Tripathi K.D. **Essentials of Medical Pharmacology**. Jaypee Brothers.
9. O‘zbekiston Respublikasi Davlat farmakopeyasi.
10. To‘xtayev B.B. **Farmakologiya va retseptura**. Toshkent, 2021.